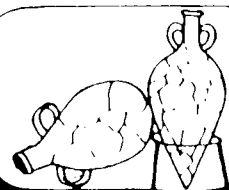


חדשות מן העבר



שלמה דורי – ארכיון ומוזיאון הרפת – יפעת

ד"ר יצחק סמסונוב (1881–1944)

הארץ והמרחקים ביניהם היו גדולים. אמצעי התחבורה היו בדרך כלל על סוס רכיבה, בכרכרה ובמקומות מסויימים ברכבת. כלי התקשורת בין הרופא ללקוחות או בין הרופא למוסדות הישוב ופקידות הברון היו מכתבים ובמקרים דחופים מברקים, אך הזמן הדרוש להגעתם היה רב. המכתבים מטפלים בנושאים מעשיים, אך יש רבים הכתובים בסגנון אישי,

ד"ר יצחק סמסונוב היה הרופא הווטרינרי היהודי השלישי בארץ-ישראל. הראשון היה ד"ר אברהם אברמוב, השני ד"ר יוסף שם-טוב. פעילותו רבת השנים, המקצועית והציבורית, באה לביטוי בעשרות מכתבים שלו ואליו, אשר הגיעו לידינו והם נותנים תמונה נאמנה של המצב הבריאותי בבעלי-חיים בתקופת העלייה השנייה והשלישית. נציין דבר מעניין, שההתכתבות בארץ עם גורמים שונים במיעוטה היתה בעברית וברובה בצרפתית.

ד"ר יצחק סמסונוב נולד ב-1881 בהומל, רוסיה. בהיותו בן 10 (1891) עלה עם הוריו ארצה. המשפחה התיישבה בחדרה. ד"ר סמסונוב למד במקוה-ישראל ובגמר לימודיו שם נסע לאלפור צרפת, ללמוד רפואה וטרינרית. ב-1909 קיבל את הדיפלומה וחזר ארצה. הוא עבד מטעם פיק"א במושבות הגליל העליון והתחתון, ביהודה ובשומרון. במלחמת העולם הראשונה גויס לצבא התורכי, כקצין וטרינרי. ב-1921 הצטרף לשירותים הווטרינריים המנדטוריים ומונה רופא מחוזי בחיפה, כולל תחנת הסגר. הוא עבד במשרה זו עד ליציאתו לגמלאות ב-1939. בשנת 1922, ביוזמתו וביוזמת ד"ר י. נריה, התכנסו בדירתו בחיפה 4 רופאים וטרינרים יהודים, (החמישי, ד"ר פרוינד איחר ולא הגיע) והחליטו על הקמת סקציה של רופאים וטרינרים ליד ההסתדרות הרפואית בא"י. מסקציה זו צמחה ב-1928 הסתדרות הרופאים הווטרינרים בא"י. ד"ר סמסונוב עמד בראשה עד שנת 1930. תנאי העבודה בתקופת העלייה השנייה והשלישית היו קשים ביותר. הישובים היו מפוזרים כמעט לכל אורכה של



קניית חמש פרות דמשקאיות ביפו על ידי יצחק וילקנסקי עבור חוות בן-שמון. פרות אלה עמדו אמנם חמישה ימים בבידוד בחווה, אך כעבור זמן מה, אחרי העברתן לרפת הכללית התגלתה מחלה (נזלת ממאירה – קוריצה). וכך גם מובא מקרה של איכר מחדרה, אשר קנה שש פרות בצפת ושבע ימים אחרי הגעתם לחדרה, אחת מתה והשניה חלתה. היה זה דבר בקר. ד"ר סמסונוב נלחם במנהג מסוכן זה על ידי הסברה ובמקרים רבים שימש כעין סוכן או מתווך או ממליץ על קניית בקר, והזהיר מפני מקורות מסוכנים. כך, לפי בקשתו של ד"ר רופין הוא ממליץ ב-1912 למר וילקנסקי על קניית פר בירודתי-אוסטרפריזי, אשר מתאים להרבעה והוא בריא ומחירו סביר. במקרים אחרים הוא נוסע לבירות ולדמשק ומייעץ בקניות. הדבר נכון גם לגבי קניית סוסים עבור הפקידים של הברון, אשר סוסייהם הקודמים מתו, לפי ד"ר סמסונוב, מנחרת. מה שמעניין בכל עניין המחלות, התמותה וההפסדים הכבדים הוא איזכור של כעין ביטוח בפני תמותה. וכך במכתב משנת 1910 לקלוריסקי, כותב ד"ר סמסונוב: "אני שולח לך תירגום (מעברית לצרפתית!) של חוקי "הקופה לביטוח בקר בפני תמותה" אשר בתוקף מזה ששה חודשים בחדרה". נוכר שזה תשע שנים לפני ייסוד "החקלאית".

פרשה מיוחדת במינה היא מלחמתו של ד"ר סמסונוב על תנאי עבודתו והתמורה הכספית עבורה. ד"ר סמסונוב משתדל לחתום תנאים עם ועדי המושבות, אשר מגדירים את חובותיו והתמורה עבור עבודתו. תגובות הוועדים היו שונות. כך למשל ב-1916, ועד זכרון יעקב משיב לד"ר סמסונוב, שהמצב הכספי שבו נמצאת המושבה אינו מאפשר התקשרות קבועה והם מציעים תשלום עבור כל ביקור מוזמן או טיפול בבהמה, אשר תובא אליו לחדרה. במרבית המקרים דורשים האיכרים את חתימת פקיד הברון על החוים, באין ערבים, לפני שהם מתקשרים. במכתב מ-1910 לרזנהק בנצרת, כותב סמסונוב ששלח את נוסח ההסכם לסג'רה, כנרת, ימה (יבנאל), בית גן, מסחה ומלחמיה (מנחמיה). בחווה דרישה לתשלום 1400 פרנק

כמעט משפחתי. הדבר מעיד על קשרים קרובים בין ד"ר סמסונוב לבין החבורה העוסקת בענייני ההתיישבות בארץ – דרישות שלום לאשה והתעניינות בשלום הילדים. חוסר כלי עבודה ותרופות מלווה את דרכו של הרופא. מקרה אופייני מוזכר באחד המכתבים – פנייתו של ד"ר סמסונוב למר רוזנהק פקיד הברון בנצרת. הד"ר סמסונוב שואל את רוזנהק, אם הוא יכול לשאיל לו מיקרוסקופ לשם בדיקות בקטריוולוגיות. אך סמסונוב חושש ממשלוח הכלי מנצרת לחיפה, שמא המיקרוסקופ יינזק בדרך. לכן הוא מציע לבוא לנצרת לשם טיפולים וטרינריים בסביבה ולקחת את המיקרוסקופ בעצמו. השנה היא 1910. במכתב לאליהו קראוזה מנהל החווה בסג'רה, כותב ד"ר סמסונוב, שקראוזה צריך להזמין באירופה תרופות וכלים כירורגיים בכמות אשר תספיק לשנה, כי כאן בארץ יש מחסור בדברים אלה, והכמויות המצויות בבתי המרקחת קטנות לשימוש וטרינרי. גם המכתב הזה הוא מ-1910.

אשר לחומרי חיסון נגד דבר הבקר, גחלת וירמת, זו פרשה עגומה. רוב החומר מגיע מקושטא. בהרבה מאד מקרים עומד סמסונוב בחוסר אונים. ד"ר יוסף שם-טוב, שהוא רופא ממשלתי תורכי, עומד בקשר עם קושטא אך מקבל משם מברקים ולא חומר. יש מברק, שד"ר סמסונוב שולח למכון פסטור בפריס, בבקשה לשלוח מיד וְקָצִינָה נגד גחלת, לכתובת של ד"ר רובין (2.2.1914).

ד"ר סמסונוב הוא בעל גישה מעשית ומפוכחת גם לגבי המתישבים. באחד המכתבים הוא כותב לפקיד גבוה של הברון – קלוריסקי – "נתתי הוראות מפורטות לגבי הסגרים, מניעת רעיה של עדרי הערבים בשטחי המושבות, הימנעות מוחלטת מקניית בקר בחוץ, נוהגי קבורה של פגרים וכו'. אני מכיר את המתישבים שלך. הם הרי לא ימלאו אף אחת מההמלצות שלי. אני מבקש, שאתה תתן את ההוראות, בצורה אדמיניסטרטיבית".

המנהג של קניית בקר מכל מקור הוא נחלתם של רבים וטובים. עם הבקר הקנוי ממקורות לא בדוקים מוכנסות מחלות. דוגמה אופיינית היא

מספיק ומגיע באיחור רב. ד"ר שם טוב בעל הקשר עם קושטא, מקבל משם מברקים עם הבטחות אך לא וקצינה. המכון בתורכיה לא עומד בלחץ ההזמנות מכל המזרח התיכון בו משתוללת המחלה. לפתח תקוה מביא סמסונוב 290 מנות, כשמהעדר של פתח תקוה כבר נפלו מאות ראשים. הוא פונה בקריאה נואשת לפקיד הברון, לדאוג להכנת הסרום.

כאן כדאי להזכיר שיתוף פעולה אמיץ של ד"ר סמסונוב עם ד"ר אריה בעהם, מנהל "מכון פסטר" בירושלים. לדברי סמסונוב, ממדי המגפה הם החמורים מזה שבע שנים. האבחנה לפעמים קשה, כי הסימפטומים הראשוניים של דבר דומים למחלות אחרות. בקשר לבעיה זו הנה מקרה מעניין: לפי פניית הפקידות בא ד"ר סמסונוב למשמר הירדן, שם חלו מספר בהמות. הוא בודק את הבקר החולה, מתיעץ עם ד"ר שם טוב ועם בקטריולוג של משרד הבריאות – גולדברג, וקובע שהמחלה איננה דבר. באותו מעמד נמצא ד"ר זגורוצקי, אשר טוען בעקשנות שזה דבר בקר. מעיד ד"ר סמסונוב בסרקוז: "יש לזכור, שמדובר בד"ר לאגרונומיה." גלי המחלה גרמו נזקים עצומים ובעמידו בסימן שאלה המשך גידול בקר בארץ. ההתפרצות האחרונה של דבר בארץ היתה ב-1927.

נולת ממאירה – (Coryza gangrenosa lovum):

זאת מחלה וירלית, שהמאגר שלה הוא צאן, אשר בעצמו לא חולה בה, אך בבקר היא מחלה קשה שנגדה אין חיסון. גם היום יש מקרים ספורים בארץ. ד"ר סמסונוב נתקל בה לראשונה בבן שמן. המחלה הוכנסה לעדר עם פרות קנויות והפילה קרוב ל-90 אחוז מהחולות. מקרי הבראה היו נדירים. ד"ר סמסונוב פונה לפרופסור מוסייה בצרפת בבקשת עצה. התשובה היא, שההתנגדות למחלה זו יורדת כמעט לאפס בגין גיל צעיר, הריון מתקדם, הפלה או מחלה אחרת. ההתפרצויות המוזכרות במכתביו של ד"ר סמסונוב הם בבן שמן, משמר הירדן ועוד. הטיפולים הם סימפטומטיים בלבד: הזרקת מים פיזיולוגיים, הגמעה ב-15 גרם סודיום סליציל, טיפוף של סודיום בודט לאף ושטיפת הפה, מנוחה מקסימלית.

בשנה, אשר כוללים משכורת, כלי עבודה, ואינם כוללים תרופות. אך ד"ר סמסונוב גמיש מאד בדרישותיו וכך במו"מ עם מר ברמן בכנרת, הידוע בתקיפותו, הוא מסכם על סכום של 250 פרנק... וגם ביבנאל ומסחה הוא גומר הסכם על 300 פרנק. אך לגבי מלחמיה הוא כותב: "המו"מ נפסק כי אני לא מוכן להסתכן באיתשלום". מידי פעם יש להזכיר לשלם בעד הוצאות מיוחדות, אשר היו כתוצאה מנסיעה מיוחדת (הוצאות לסוס), או חומרים אשר נתן. ב-1916, בעצם ימי המלחמה הראשונה, עם החמרת המצב הכלכלי בארץ, כותב ד"ר סמסונוב לפקיד הברון לוי ווקסלר בחיפה, מכתב מלא יאוש: "העזרה הווטרינרית לא יכולה להתחדש בזכרון יעקב ובחדרה. חדרה לא שילמה לי חוב מזה 18 חודש. המלחמה והתנאים הסובבים החמירו את המצב האישי שלי, ואני מתקיים קושי מה-50 פרנק שאתם משלמים לי. עוברות מחשבות במוחי, אולי צריך אני לשנות את מקצועי".

זכור שד"ר סמסונוב עבד למעשה על כל שטחה של ארץ ישראל, ממשמר הירדן ועד חולדה ובן שמן. כל זה בתנאי תחבורה פרימיטיביים ומצב הבריאות של העדרים קשה ביותר. על רקע זה מגיעה, ב-1914 דרישה לד"ר רופין מן האיכר ניסבויים מיבנאל: "להחליף את ד"ר סמסונוב ברופא אחר, כי הוא לא מתאים לשמש את הגליל התחתון, אינו מנוסה ומגיע פעם בשבועיים". מוזר, בלתי צודק ופוגע לכל הדעות וגם לא מעשי, כי לא היו רופאים נוספים בארץ.

המחלות העיקריות אשר היו בתקופה ההיא בארץ ישראל:

דבר הבקר: זאת היתה המחלה העיקרית, אשר איימה על קיומו של ענף הבקר. התיאורים של המגפה, במחברתו של ד"ר סמסונוב הם נוראים. במכתבו ב-1910 למר קלווריסקי, כותב סמסונוב: "ברוב המקומות התמותה היא 90%, גם במקומות ששמרו על הסגר, כמו מקוה ישראל, הגיעו ל-85% תמותה. בעדרים אשר חוסנו היתה תמותה של 35%. הבעיה המחרידה היא מחסור בחומר חיסון, אשר אינו

כותב ב-1919 ד"ר סמסונוב תזכיר ארוך ומפורט ללורד גיימס רוטשילד על מצב ענפי בעלי-החיים בארץ ועל הדרכים לשיפורו. התזכיר, בכתב יד, נשלח לפקידות הברון עם בקשה להעתיקו במכונת כתיבה ולשלחו ללורד. בתזכיר מתאר ד"ר סמסונוב את המצב החמור אשר שורר בשטח זה בארץ במוצרים מן החי. מחירי בעלי-החיים האמירו פי שלושה, לעומת הרמה מלפני המלחמה. זאת תוצאה ישירה של המגיפות ללא נוקי המלחמה. אנטוליה סיפקה את עיקר הבהמות לשחיטה והולנד ושוויץ את מרבית הגבינות. השטחים אשר שימשו מרעה וסיפקו מזון לבהמות, הפכו שממה.

הארץ תלויה בייבוא מארצות שכנות ומאירופה. המושבות עוסקות בגידול תבואות, בפרדס, בכרמים ובשקדים ואין מי שידאג למזון לבעלי-החיים. לשם שינוי המצב הוא מציע לשנות את מבנה החקלאות. כדי להשיג זאת יש לארגן את העזרה הווטרינרית בצורה אחרת. העבודה הווטרינרית בחלקה צריכה להיות פרטית ובחלקה ממשלתית, יש צורך להכפיל את מספר בעה"ח. בשומרון, בגליל העליון והתחתון, יש היום 1200 סוסים וחמורים וכ-3000 ראשי בקר. מצב דרכים גרוע, מרחקים המפרידים בין המושבות, חוסר רכבת – אלה דברים המקשים על עזרה וטרינרית סבירה. לשם עבודה מסודרת דרושים שלושה רופאים וטרינרים, שבנוסף למשכורתם והוצאות מגוריהם יעלו 720 לירות מצריות לדופא בשנה. בסה"כ סכום של 2160 לירות מצריות. לזה דרושה סובסידיה של 420 ל"מ ביטוח, אשר קיים כבר בכמה מושבות וצריך להרחיבו לכל הארץ. כדי שהביטוח יתפקד, דרוש הון התחלתי קטן, אשר יינתן כסובסידיה בגובה של 1.5 עד 2 אחוז מערך הבהמה. לתזכיר מצורף חשבון של תשלום האיכרים ושל סכומי הסובסידיות שד"ר סמסונוב מבקש מלורד רוטשילד להזרים. יש להפסיק לחלוטין את היציאה למרעה ולעבור להחזקת הבקר ברפת. יש להתחיל בגידול חציר, דלעת וסלק מספוא. כמה מושבות מצליחות מגדלות ירק טרי. בעיקר, מציינ ד"ר סמסונוב את וילהלמה ומזכרת בתיה. הם התארגנו

גחלת וירמת: שתי מחלות אשר היו אנדמיות בארץ. רוב ההתפרצויות היו באביב עם היציאה למרעה. ב-1913 מבקר ד"ר סמסונוב אצל הטמפלרים במושבות ולדהיים (היום אלוני אבא) ובית לחם הגלילית (היום מושב באותו השם) וקובע, שעשר בהמות צעירות אשר מתו במושבות, הסיבה למותן היתה גחלת (בערבית "אבו דרע"). הוא ממליץ על חיסון, חיטוי יסודי של הרפתות וקבורת הפגרים בבורות בעומק שני מטר לאחר שריפתן וכיסוי בסיד. גם במכתבו לאליהו קראוזה ב-1913, קובע ד"ר סמסונוב שהמקרים המתוארים הם גחלת והוא יבוא לסגירה לשם חיסון הבקר.

יש גם מקרים של ירמת (שחור הירך) ביבנאל, מנחמיה וסג'רה; הדיאגנוזה נקבעה בוודאות בבדיקה בקטריוולוגית.

פירופלומה (קדחת קרציות): במכתבו לקלווריסקי מודיע ד"ר סמסונוב, שביסוד המעלה מתו ראשים רבים. הוא קובע, שהדיאגנוזה היא קדחת קרציות, אך סופית הוא ידע אחרי בדיקה מיקרוסקופית, אותה יבצע אחרי שמר שטרן ישאיל לו מיקרוסקופ. הטיפול יהיה מסובך, היות והוא יכול להתבצע רק על ידי רופא (וריקות תוך-ורידיות). הדבר מצריך זמן והוא לא עומד לרשותו של ד"ר סמסונוב.

מחלת הפה והטלפיים: במכתב לרוזנהק בנצרת ב-1909, מודיע ד"ר סמסונוב על התפרצות פו"ט במנחמיה. מחוסר זמן הוא לא יכול להגיע לשם וממליץ על הסגר. יש רושם, שגם בגלל חוסר אפשרויות לטיפול במחלה וגם בגלל משקלה הכלכלי המועט בימים ההם (אין תמותה, התגובה נמוכה, שלא נפגעת כמעט), אין התיחסות רצינית למחלה זו. הדבר מובן גם, כשמרבית המאמצים והעיסוק מוקדשים לדבר בקר ולקוריצה.

כללית אפשר לקבוע, שהטיפול הקליני בבהמה בודדת במחלות כמו דלקות-עטין ומחלות דרכי עיכול ועוד, כמעט ולא היה. כל זמנו של הרופא היה מוקדש למלחמה במגיפות, בהשגת וקצינות, תרופות וכלים ובדאגה לאמצעי קיום לו ולמשפחתו. אחרי כיבוש הארץ על ידי האנגלים ואחרי גמר המלחמה,

דבר, גחלת ועוד. היא לא תוכל לאבחן פירופלזמות ולשם כך צריך לרכוש כלים והחומרים הדרושים. המחשבה שאפשר להישאר תלויים בחומרי חיסון ממצרים לא מעשית, כי המעבדה שם לא פועלת באופן סדיר – למשל, הדבר משתולל במצרים. חיסון נגד כמה מחלות עיקריות צריך להיות חובה בכל הארץ. הוא מסיים "אנו זקוקים ללמעלה מ-32000 ראשי בקר, במקום 6500 היום, אך ללא עזרה וטרינרית מסודרת הדבר לא ניתן.

עד כאן התזכיר של ד"ר סמסונוב ללורד רוטשילד ובו למעשה הרעיון הראשון על הקמת מכון וטרינרי מרכזי.

בהיותו כבר רופא ממשלתי מחווי בתקופת המנדט האנגלי, נשלח ד"ר סמסונוב ב-1933 לתורכיה לרכוש בקר לשחיטה. נסיונו הרב וידיעת השפה התורכית עזרו לו במבצע זה. ב-1939 יוצא ד"ר סמסונוב לגמלאות אחרי עבודה חלוצית מלאת חזון ומסירות אין קץ, בתנאים קשים ביותר. הוא נפטר ב-1944.

אני אסיר תודה לחברתי לעבודה רחל אברמוב אשר עזרה ביעילות במיזם וסידור החומר הרב. תודה מיוחדת למר בנימין סמסונוב, בנו של ד"ר יצחק סמסונוב, עבור שיתוף הפעולה ובעיקר עבור השאלת התמונות.

במחלבה קואופרטיבית, אשר מתפקדת היטב. הם מוכנים למסור את כל האינפורמציה למי שירצה ללכת בדרך זו.

אשר לטיב הבקר, המתישבים רוצים פרות בירותיות ודמשקאיות. ד"ר סמסונוב מסביר להם מהי השבחת גזע. הפרה המקומית נותנת אמנם מעט חלב, אך עם הרבה חמאה. לכן הוא מציע להשתמש בפרים בירותיים-אוסטרליים להכלאות, כדי לשמור גם על התכונות הטובות בעיניו של הגזע המקומי. ד"ר סמסונוב מטפל גם בבעיות פוריות של העדרים המקומיים, כי הרבה פרות לא מתעברות. לדבריו, הסיבה היא מיעוט פרים. צריך להיות פר אחד לחמישים פרות. הוא לא ממליץ על ייבוא פרים מאירופה. לדעתו, יש לרכוש פרים לבנוניים-אוסטרליים, אותם אפשר לקנות במושבות של הטמפלרים. צריך לקנות 20 פרים כאלה והיות והאיכרים לא יוכלו לשלם 40 ל"מ עבור כל פר, הוא ממליץ בפני הברון לתת להם מקדמה של מחצית הסכום הזה. חלוקתם והוראות השימוש בהם צריכה להסדיר ועדה בה חייב להיות רופא וטרינר. לד"ר סמסונוב קשר אמיץ עם ד"ר אריה בעהם מנהל "מכון פסטר" בירושלים, אשר עוזר כמיטב יכולתו בדיאגנוזות ובהכנת חומרי חיסון. אך הוא מציע כצורך דחוף, להקים מעבדה וטרינרית מרכזית. המעבדה צריכה לספק לרופאים זיהוי מחלות ולייצר חומרי חיסון נגד

תמונות מהעבר – פרטים נוספים על מחלבת אהרנסון בזכרון יעקב

יונל רוזנטל וברוך רוזן

המעבדה לחקר החלב ומוצריו, מינהל המחקר החקלאי, מרכז וולקני, בית דגן

לגבי תקופת פעלה.

בשנת 1917, שמואל אהרנסון אשר שהה בארה"ב לצורך עסקיו, עבר למצרים. שם נפגש עם מרים, אשתו, ילידת זכרון יעקב, בת לשמואל ונחמה שטרנברג ממיסדי המושבה (עלו ארצה בשנת 1882). ערב גילוי רשת הריגול של ניל"י על ידי התורכים בסוכות 1917, היא

במסגרת מחקר על ההיסטוריה של תעשיית החלב בארץ ישראל התפרסמה רשימה על המחלבה של שמואל (סם) אהרנסון, אשר פעלה בזכרון יעקב בתחילת המאה (1). לאחרונה פגשנו את בנו של שמואל, אהרון, הנושא את שמו של דודו הידוע (2). השיחה עמו הוסיפה פרטים אודות המחלבה והסירה את אי-הוודאות